

Palvonnazarova Hayotxon Jamoladdin qizi
Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti Turkiy tillar fakulteti O‘zga tilli
guruhlarda o‘zbek tili ta’lim yo‘nalishi 2-bosqich talabasi

ALISHER NAVOIY IJODINI O‘RGANISH

ANNOTATSIYA: Alisher Navoiy o‘z ijodi bilan o‘zbek adabiyotiga, umuman olganda, jahon adabiyotiga ulkan hissa qo‘shgan. Uning asarlari insoniyatning ma’naviy boyligi sifatida qadrlanadi va avlodlar davomida o‘rganilib, o‘qib-o‘rganilmoqda.

KALIT SO‘ZLAR: Asar, Navoiy, shoir, risola, g‘azal, adabiyotshunoslik, doston;

Navoiy (Alisher Navoiy, 1441-1501) O‘zbek adabiyotining buyuk shoiri, mutafakkiri va davlat arbobi hisoblanadi. U o‘z ijodida turkiy tilning imkoniyatlarini namoyish etib, adabiyotga yangi ruh, yangi shakl va yangi mavzular olib kirgan. Uning asarlari o‘zbek xalqining madaniy va ma'naviy hayotida katta ahamiyatga ega.

Navoiy ijodining asosiy yo‘nalishlari quyidagilardir:

G‘azallar: Navoiy g‘azal janrida ko‘plab asarlar yozgan. Uning g‘azallari muhabbat, sadoqat, vafu va hayotiy haqiqatlar haqida hikoya qiladi. Shoirning g‘azallari to‘plamlari “Hazoyin ul-maoniy” (“Ma’ nolar xazinasini”) deb nomlangan.

“Xamsa”: Navoiy “Xamsa” deb ataluvchi besh dostonni yaratgan. Bu dostonlar “Hayrat ul-abror”, “Farhod va Shirin”, “Layli va Majnun”, “Sab’ ai Sayyor” va “Saddi Iskandariy” nomlari bilan mashhur.

Falsafiy va tasavvufiy asarlar: Navoiy ko‘plab falsafiy va tasavvufiy mavzularda asarlar yozgan. Uning “Lison ut-tayr” asari tasavvufiy dostonidir va unda qushlar tilida insonning ruhiy sayohati tasvirlangan.

Axloqiy asarlar: Navoiy o‘zining axloqiy asarlari bilan ham mashhur. “Mahbub ul-qulub” asari axloqiy mavzularda yozilgan bo‘lib, unda insonning fazilatlarini va nuqsonlarini haqida bahs yuritiladi.

Tarixiy va ilmiy asarlar: Navoiy tarix va ilm-fan sohasida ham muhim asarlar yaratgan. Uning “Tarixi muluki Ajam” (Eron shohlari tarixi) asari Eron tarixiga bag‘ishlangan bo‘lib, unda Navoiy o‘zining keng bilimlarini namoyish etadi. “Majolis un-nafois” esa o‘sha davrning mashhur shoirlari va olimlari haqida ma’lumot beradi.

Til va adabiyotshunoslik: Navoiy turkiy tilni adabiy til sifatida rivojlantirishga katta hissa qo‘shgan. Uning “Muhokamat ul-lug‘atayn” asari o‘zbek va fors tillari qiyosiy tahliliga bag‘ishlangan bo‘lib, unda u turkiy tilning boy va go‘zal ekanligini isbotlaydi.

Risolalar: Navoiy turli mavzularda risolalar ham yozgan. Bu risolalarda u falsafiy, tasavvufiy va axloqiy mavzularni keng yoritgan. “Arba’in” asari tasavvufiy risola bo‘lib, unda Navoiy o‘zining tasavvufiy qarashlarini ifodalaydi.

Ijtimoiy-siyosiy faoliyat: Navoiy nafaqat shoir va yozuvchi, balki davlat arbobi sifatida ham faoliyat yuritgan. U Temuriylar davlati hukmdorlarining maslahatchisi va do‘sti bo‘lgan, ko‘plab

ijtimoiy muammolarni hal qilishda ishtirok etgan. Uning “Mahbub ul-qulub” asarida bu ijtimoiy masalalar keng yoritilgan.

Tasavvuf va axloqiy tarbiya: Navoiy ijodida tasavvufiy mavzular muhim o‘rin tutadi. Uning asarlarida insonning ruhiy kamoloti, axloqiy tarbiya va ma’naviy poklik masalalari keng yoritilgan. “Lison ut-tayr” asarida u inson ruhiyatining yuksalish yo‘llarini ko‘rsatadi.

Muhabbat va sadoqat: Navoiy asarlarida muhabbat mavzusi ko‘p uchraydi. Uning “Farhod va Shirin” va “Layli va Majnun” dostoni buni yaqqol tasdiqlaydi. Bu dostonlarda insoniy muhabbatning yuksak na‘munasi, sadoqat va fidoyilik timsollari ifodalanadi. Farhod va Majnun obrazlari orqali Navoiy insonning muhabbat yo‘lidagi kurashi va azoblarini, shu bilan birga, sadoqat va vafokabi fazilatlarini tasvirlagan.

Odob-axloq va tarbiya: Navoiy o‘z asarlarida odob-axloq masalalariga katta e‘tibor bergan. Uning “Mahbub ul-qulub” asari bu borada muhim manba hisoblanadi. Unda Navoiy insonning jamiyatdagi o‘rni, uning burch va majburiyatlari, axloqiy fazilatlarini haqida keng fikr yuritadi. Ushbu asar, shuningdek, yosh avlodni tarbiyalashda muhim o‘rin tutadi.

Falsafiy mulohazalar: Navoiy asarlarida falsafiy va hayotiy haqiqatlar keng yoritilgan. Uning “Hayrat ul-abror” asarida inson hayotining mazmuni va maqsadi, ezgulik va yovuzlik, adolat va zulm mavzulari falsafiy mulohazalar bilan bayon etilgan. Shoir inson ruhiyatining murakkab jihatlari chuqur o‘rganib, ularni badiiy ifoda etgan.

Din va tasavvuf: Navoiy ijodida diniy mavzular ham katta o‘rin tutadi. U Islom dinining asosiy tamoyillarini o‘z asarlarida aks ettirgan. “Lison ut-tayr” tasavvufiy dostoni orqali shoir insonning ruhiy yuksalish yo‘lini, Allohga bo‘lgan muhabbat va sadoqatni tasvirlagan. Bu asar tasavvufiy ta’limotning muhim asarlaridan biri hisoblanadi.

Alisher Navoiy o‘z ijodi bilan o‘zbek adabiyotini yangi bosqichga olib chiqqan, uning asarlari madaniy meros sifatida yuksak qadrlanadi. Shoirning ijodi, asosan, insonga, uning ruhiy-ma’naviy olamiga, jamiyatdagi o‘rniga bag‘ishlangan. Navoiy asarlari bugungi kunda ham yosh avlodni tarbiyalashda, ularning dunyoqarashini kengaytirishda katta ahamiyatga ega. Alisher Navoiy ijodi o‘zining boyligi va xilma-xilligi bilan ajralib turadi. Uning asarlari adabiyotning turli janrlarini qamrab oladi va har bir asarida insoniy fazilatlar, ma’naviy qadriyatlar va falsafiy mulohazalar chuqur yoritilgan. Navoiy ijodining yana ba’zi jihatlari keltirib o‘tish mumkin:

Shoirlik san’ati va poetika: Navoiy o‘z asarlarida shoirlik san’ati va poetika haqida ham o‘z mulohazalarini bildirib o‘tgan. Uning “Muhokamat ul-lug‘atayn” asari bu borada muhim manbalardan biridir. Ushbu asarda Navoiy turkiy tilning boyligi va poetik imkoniyatlarini yuksak baholaydi va uni fors tili bilan qiyoslab, turkiy tilning afzalliklarini ko‘rsatadi.

Insoniy munosabatlar: Navoiy asarlarida insoniy munosabatlar, do‘stlik, mehr-muhabbat, sadoqat va vafodorlik mavzulari keng yoritilgan. “Farhod va Shirin” va “Layli va Majnun” dostonlarida bu mavzular juda chuqur va ta’sirchan tarzda tasvirlangan. Shoir insonlar o‘rtasidagi munosabatlarning go‘zalligini va murakkabligini ifodalaydi. Alisher Navoiy ijodining davomi sifatida uning tasavvufiy, falsafiy, va badiiy qarashlari, shuningdek, uning asarlarini o‘rganish va ulardan ilhom olish bilan bog‘liq ayrim muhim jihatlarni ko‘rib chiqish mumkin:

Dostondagi ramzlar va obrazlar: Navoiy dostonlarida ko‘plab ramzlar va obrazlardan foydalangan. Masalan, “Farhod va Shirin” dostoni qahramonlari orqali insonning o‘z maqsadiga

erishish uchun qilgan mashaqqatli yo‘lini, muhabbatning kuchini tasvirlaydi. “Layli va Majnun” dostoni esa insonning ishq yo‘lida chekkan iztiroblari va sadoqati haqida hikoya qiladi. Bu obrazlar va ramzlar Navoiy ijodida chuqur falsafiy va ma’naviy ma’nolarga ega.

Navoiyning shogirdlari va ta’siri: Navoiyning ijodi ko‘plab shogirdlar va izdoshlarga ilhom bergan. Ularning orasida Zahiriddin Muhammad Bobur, Husayn Boyqaro kabi shaxslar bor. Navoiy ijodining ta’siri orqali o‘zbek adabiyoti rivojlangan va yangi badiiy yo‘nalishlar paydo bo‘lgan. Uning ijodi nafaqat O‘rta Osiyo, balki butun musulmon dunyosida keng tarqalgan va e‘zozlangan.

Alisher Navoiy ijodi, uning insoniylik, adolat, vafo va sadoqat kabi yuksak fazilatlarni ulug‘lagan asarlari o‘zbek adabiyoti va madaniyatining eng yuksak namunalaridan biri hisoblanadi. Navoiy ijodi bugungi kunda ham yosh avlodni tarbiyalashda, ularning ma’naviy kamolotida katta ahamiyatga ega bo‘lib, barcha zamonlarda qimmatli va dolzarb bo‘lib qolmoqda. Alisher Navoiy ijodiy merosi nihoyatda boy va xilma-xildir. Uning asarlari nafaqat badiiy jihatdan, balki ma’naviy va axloqiy jihatdan ham juda qimmatli hisoblanadi. Alisher Navoiy ijodi o‘zbek xalqining madaniy merosini boyitgan va uning ruhiy-ma’naviy rivojlanishiga katta hissa qo‘shgan. Uning asarlari bugungi kunda ham katta qimmatga ega bo‘lib, ko‘plab o‘quvchilarni ilhomlantirmoqda. Navoiy o‘z ijodi bilan nafaqat o‘z davrining, balki barcha zamonlarning buyuk shoirlaridan biri sifatida e’tirof etilgan. Alisher Navoiy ijodi keng qamrovli va chuqur mazmunga ega. Uning asarlarida adolat, haqiqat, mehr-muhabbat va insoniylik kabi mavzular yetakchi o‘rin tutadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Alisher Navoiy “Hikmatlar” O‘zbekiston. TOSHKENT- 2011.
2. Ibrohim Haqqul Navoiyga qaytish. TOSHKENT- 2007.
3. Muxtorov A, Sanaqulov U. O‘zbek adabiy tili tarixi. TOSHKENT-1995.
4. 4. Inoyatov S. Do‘stlik va adolat kuychisi “Adolat” gazetasi 2020-yil, 18-son